

E. TURANSKÁ

kandidátus

Bél Mátyás Egyetem Pedagógiai Fakultásának
Pedagógiai Tanszéke
Banska Bystrica

**COMENIUS IDŐSZERŰ ÖSZTÖNZŐ
GONDOLATAI A KÖNYVEKRŐL**

RESÜME: *(Die zeitgemasse anspornende Gedanken von Comenius über die Bücher)* Comenius schrieb sein Werk "Wie soll man das Buch gebrauchen, als das Hauptmittel der Bildung?" vor mehreren hundert Jahren: Der Autor des Aufsatzes verfasste Gedanken aus den auch heutzutage aktuellen Tatsachen des Buches. Bei der Analyse des Inhalts zeigt sie die Rolle des Buches in der Bildung und im Unterricht des Einzelnen, in der Entwicklung der Menschheit. Wir werden mit der Wichtigkeit der Auswahl des Buches, mit den Vorteilen der wissenschaftlichen und Handbücher und der Enzyklopedien bekanntgemacht. Wir bekommen dem Grundprinzip von Comenius – "die Bücher soll man nicht nur besitzen, sondern auch studieren" – entsprechende zweckmassige Ratschläge zum Lesen, zur Methode des Notizenmachens. Sie lenkt unsere Aufmerksamkeit auf die auch heute beachtliche Aufgabe der Schule hin; d.h. auf die Ausbildung des Anspruchs auf das Lesen, auf die Vorbereitung des selbständigen Studiums der Literatur.

Comenius a cseh nép nagy fia, megalapítója a pedagógia tudományának, gondolkodó, nagy hazafi, demokrata, humanista, és általános harcosa a békének. Történelmi személyiség, aki áldozatos alkotó tevékenységével, olthatatlan szeretettel szolgálta a népet.

Comenius korát megelőző demokratikus és humanista szellemben alkotta meg pedagógiai és filozófiai műveit. Műveiben hirdette a forró hazaszeretet fontosságát, hitt a nép örömteli jövőjében, hitt a nagy és kis nemzetek egyenjogúságában. Harcolt, hogy a népek közötti háború elhárítsa napirendre tűzve a világbéke megvalósítását a Földön.

Legnagyobb szolgálta az emberiség iránt abban van, hogy demokratikus, humanista álláspontról mélyen bírálta indokoltan az általa átélt középkori nevelési állapotokat. Műveiben összehangolta harmonikusan és társadalmi, pedagógiai, filozófiai világnézetével egyeztetve mindazokat az értékes gondolatokat, amelyeket elődeink, és kortársaink gyűjtöttek össze, az elmélet és gyakorlat terén. Olyan pedagógiát alkotott, amely nemcsak a múlthoz, hanem a jövőhöz is irányt mutató és ma is értéke van.

A pedagógiai fakultáson a neveléstörténet tárgy oktatása keretében a jövő tanárai a lehetőséghez mérten megismerkedhetnek Comenius pedagógiai műveivel. A szemináriumokon elemezzük és tanulmányozzuk az óvodai munkára vonatkozó tájékoztatóját A Nagydidaktikát, és a világhíreketben valamint az erkölcsi szabályokról szóló műveit. Véleményem szerint fontos művei közé tartozik – terjedelmében nem nagy, de tartalmában gazdag – ”Hogyan használjuk a könyvet, mint a művelődés fő eszközét?” című munkája.

Comenius 1650 november 28-án hozta ezt a művét Sárospatakra a gimnáziumi tanulóknak. Akkor tette közzé, amikor felismerte, hogy itt sem használják fel azokat az értelmes ismereteket, amelyeket az emberiség felhalmozott a könyvekben. Comenius munkája tartalmaz olyan gondolatokat, amelyek arra ösztönöznek bennünket, hogy ma is elgondoljunk azon milyen fontos a könyv, az emberiség és az egyén képzése, művelése szempontjából.

Comenius saját szavaival meggyőzően érvelt és bizonyította, hogy az ember csak akkor áll helyt a képzésben, művelődésben, ha céltudatosan tanulmányozza a könyvekben lefektetett ismereteket.

Hozzászólásomban megpróbálom a legfontosabb érveket kiemelni a könyvből.

1. A könyv első része általános jellegű, amelyben Comenius elgondolkodik azon, milyen jelentőségűek a könyvek, az emberiség művelésének, képzésének, fejlődésének és jövőjének szempontjából. Hangsúlyozza, hogy a könyvek lehetővé teszik azoknak az ismere-

teknek és gondolatoknak a folytatását, bővítését, amelyeket az előző generációk ránk hagytak.

Kiemeli, hogy a könyvekben az ismeretek ténylegesen le vannak írva, változatlan tartalommal. És így azok felhasználhatók. A könyvek előnyét abban látja a szóbeli ismeret közléssel szemben, hogy ingerként hatnak az ember idegrendszerére és ezért a könyvek nemcsak elismerést hanem szeretetet is érdemelnek attól, aki hisz a szellem erejében.

A könyv első részét egy alapvető igazsággal fejezi be, "a könyvek segítségével sokan képesek iskolán kívül is tanulni, de könyvek nélkül senki sem tanul még az iskolában sem. Ha szeretjük az iskolát akkor szeretjük a könyvet is, az iskola lelkét." Ezek a szavak a legszebbek, amelyeket valaha is a könyvről leírtak.

Comenius szerint nem elég a könyveket birtokolni és értékelni, de olvasni is kell azokat, gyakran forgatni. Ez a tárgya a könyv második részének.

Ha a könyveket nem olvassuk és nem meritünk tartalmuk gazdagságából, akkor a könyv csak holt tőke.

"Nem elég a könyveket mint kincset tartani, hiszen milyen haszna van az elrejtett kincsnek" – írja.

"Azért kell a könyveket olvasni, hogy a bennük eltemetett kincsek újra felszínre, világosságra kerüljenek és hasznossá váljanak." A következőkben Comenius a könyvek és tankönyvek kiválasztásának kérdésével foglalkozott. Kiválasztásra azért van szükség, mert minden könyvet nem vagyunk képesek elolvasni. Ezért mint írja, a legjobb könyveket kell kiválasztani, mert azok az értékesebbek, amelyek olyan ismereteket tartalmaznak, amelyek az élet szempontjából lényegesek, mint a szép kivitelű de üres szólamokat tartalmazó könyvek. Nem lehet csak a régi írók vagy a kortárs írók könyveit olvasni. Olyan könyveket kell olvasni, amelyek leginkább konkrét ismereteket adnak és azokat összehasonlítják a gyakorlattal, ezek a könyvek értékesebbek mint a tisztán elvont igazságokat tartalmazó könyvek.

Helyesebb olvasni a tudományos könyveket, mint a kézi könyveket még ha azok több és jó szerzőtől valók is. A továbbiakban Comenius az elméleti kérdésekről áttért a gyakorlati tanácsokra. Felteszi a kérdést "Hogyan olvassunk hogy abból legnagyobb hasznunk legyen?". Nem elég a könyveket csak olvasni, hanem figyelmesen kell olvasni a leglényesebb részeket átlátni és kijegyezni

javasolja. Nincs az olvasásból haszna annak, aki a lényegét egyidejűleg nem írja ki.

”Tanulttá, okossá nem a könyvek tesznek minket, hanem a könyvek tanulmányozása”. – mondja Comenius.

Biztos haszna az olvasásból csak annak lesz, aki jegyzeteléssel is megerősíti amit olvasott. Az ismereteket csak az emlékezetbe vésni annyi, mint ha a szélbe íránk, mert az emlékezetünk csak állandó sok ismeretet befogad, amelyeket hamar el is felejtünk, ezért szükséges az ismeretek írás-megerősítése.

Ezzel segítünk az emlékezeti tevékenységnek is. Javasolja, hogy azokat a dolgokat kell kijegyezni, amelyek lényegesek, amelyeket nem ismerünk, amelyek számunkra szépek és amelyekről azt gondoljuk, hogy valamikor még hasznát vehetjük.

Javasolja ne szorítkozzunk csak a saját szakmai ismeretek olvasására. Aki jó általános műveltséget akar szerezni, annak fontosak lehetnek más szakmákkal kapcsolatos ismeretek is.

Comenius érdekesen ír a jegyzetelés technikájáról, mely számára is jól bevált. A jegyzeteket naplóban kell lejegyezni, dátum megjelöléssel, de az így felfogott gondolatok sietős tanulás mellett hamar áttekinthetlenné válnak. Ezért a jegyzetelést ABC sorrendben kell végezni, regiszteres füzetbe.

A másik jegyzetelési lehetőség, hogy az értékes gondolatokat külön cédulákra írjuk és azokat tematikus sorrendben külön dobozokban helyezzük el és ABC sorrendbe rakjuk.

Comenius befejezésül arra a kérdésre keres választ, mit hoz számunkra a könyvek ilyen módszeres tanulmányozása. Legfontosabb, hogy megszerezzük azokat az ismereteket, amelyek érdekelnek bennünket, bővítik ismereteink körét, amelyek megfontoltabbá tesznek.

A jegyzetelésnek véleménye szerint csak akkor van haszna, ha a könyvet tanulmányozva magunk készítjük a jegyzeteket. A könyvek tanulmányozását nem kerülhetjük meg azzal, hogy mások jegyzetét használjuk. Mások jegyzeteiben nehezen találjuk meg azt, ami éppen szükséges számunkra, és lehet azokban sok olyan ismeret amelyre sohasem lesz szükségünk.

Saját jegyzeteléssel mindig gazdagabbak leszünk. Az így felhalmozott ismeretek segítenek bennünket abban, hogy vitás kérdésekre gyorsan tudjunk válaszolni, gyorsan megérteni mások vélemény-

nyét, gondolatait, hozzászólni különböző témákhoz, egyértelműen műveltebbek leszünk.

Comenius megállapítja, az ő hazájának művelt emberekre van szüksége, mert nemzete ebben maradt le a többi népekhez viszonyítva. Bár a művelődéshez meg vannak az azonos feltételek, de hiányzik az emberekből a szorgalom, mert a restség kimerítette őket.

Befejezésül Comenius arra buzdítja hallgatóit, hogy éljenek azzal a lehetőséggel, hogy átadja nekik saját ismereteit, tanácsait, tapasztalatait, amelyekhez ő keserves úton jutott el az elmúlt időkben.

Nekik fiataloknak lehetőségük van itt kezdeni és sokkal tovább jutnak mint ő. Nem kell félniük a fáradságtól, és le kell küzdeniük a nehézségeket.

2. Comenius művének tanulmányozása során újból tudatosul bennünk, hogy milyen erős személyiség volt ő.

Abban az időben, amikor Európa a feudális háborúkban vergődött, a dicsőségért, a hatalomért és a gazdaságért, fogalmazta meg saját tapasztalatai alapján azt a kérdést, "Hogyan biztosítható a művelődés és hogyan mozdítsa elő az emberiség művelődését?"

Ez a kor nem értékelte az Ő mély gondolatait, igazságot a mai emberi társadalom szolgáltatott Comeniusnak. A társadalom érti és értékeli a művelődés fontosságát saját további fejlődése szempontjából, ezért több anyagi áldozatot hoz ennek érdekében mint bármikor ezelőtt.

Comenius jelentős személyiség volt stíluszta és jó képességű szónok. Arra figyelmeztet, hogy nagy dolgokról is egyszerű szavakkal kell szólni, hogy azokat mindenki megértse. Bevezeti új fogalmak egész sorát, amelyeknek sokszor költői ereje van, Pl.: könyvek az iskola lelke.

Olyan igazságokat fogalmaz meg, hogy a könyveket tartalmuk alapján értékeljük és ne csak olvassuk a könyveket, hanem tanulmányozzuk is még ha ez fáradságot is jelent.

Megfontoltan beszél a dolgokról, mindent elmond amit tud azokról, ezzel is segítve a hallgatóság művelődését. Ebben a vonatkozásban meríthetünk Comenius munkásságából a mai élet számára is. Megfogalmazódik egy kérdés, hogy időszerű-e ma is Comeniusnak ez a műve, vagy csak történelmi értéke van.

Megkísérelünk erre a kérdésre válaszolni.

3. 340 évvel ezelőtt a könyvnyomtatás még igen kezdetleges volt, de már akkor is szóbeli közlés mellett a könyvek voltak a legfontosabb ismeretek, gondolatok hordozói.

Jelenleg más a helyzet. Naponta jelennek meg könyvek tucat számra a világ valamennyi nyelvén, bővítve az ismereteket. Óriási szerepe van a periodikának. Az ismeretek néhány hét alatt terjednek el.

Napjainkban a rádió, a film, a televízió olyan eszközök, amelyek teljesítik Comeniusnak egyik fontos követelését, mert műsorokkal sokféle hatást gyakorolnak az emberi idegrendszerre, nemcsak szóval, hanem képességgel is, és ezzel megerősítik az ismereteket.

Tanúi vagyunk az információk gyors áramlásának. A könyvek előállítása ma más mint Comenius idejében, de a könyvek használatát a modern iskola sem kerülheti meg a sokféle eszköz mellett.

Az irodalom önálló tanulmányozására való felkészítés az iskolának ma is kiemelkedő feladata. Ki kell alakítani a személyiségben az olvasás igényét, szükségletét. Az olvasás a képzésnek és önképzésnek ma is egyik legfontosabb eszköze.

Megállapíthatjuk, hogy a könyvek ma is az emberiség művelődésének alapvető pillérét képezik ugyan úgy mint Comenius idejében.

A könyvek használatával ma sem lehetünk elégedettek. Sok családban az érdeklődés perifériáján vannak, vagy a modern lakások dekorációit képezik. Még napjainkban is olyan emberek hagyják el a középiskolákat, főiskolákat, hogy legfontosabb könyvük csak a tankönyv volt.

A felsőbb évfolyamokban kevés szakirodalmat olvasnak a hallgatók, nem törekszenek arra, hogy kézi könyvtárukat megalapozzák, szakmai és általános művelődésük érdekében.

Comenius alapelve, hogy a könyveket nemcsak birtokolni, hanem tanulmányozni is kell, mai és érvényes. Fontos figyelmeztetése a könyvek kiválasztására vonatkozóan kiemelkedő kérdés. Mert az idő rövidege miatt azokat a könyveket kell kiválasztani, amelyek kérdéseinkre legrövidebben, leggyorsabban adnak választ. Ezért külön figyelmet érdemelnek ilyen szempontból az enciklopédiák.

Ma, amikor a számítógépek és különböző eszközök lehetővé teszik az ismeretek gyors kiválasztását, úgy tűnik hogy elég elsajátítani ezeket a technikákat. Ez azonban tévedés, mert az emberek

többségének legfontosabb ismereti forrása továbbra is a könyv marad.

Ezért Comenius műve ma is időszerű, amelyben hangsúlyozza, hogy a könyvek az emberiség művelődésének fontos eszközei, megmutatta hogyan kell velük dolgozni, hogy hasznos ismeretekhez jussunk.

Az iskolai képzés nem elégedhet meg azzal, hogy a diákok sok biztos ismeretet kapnak, meg kell tanítani a tanulókat azokra a módszerekre, hogyan juthatnak új ismeretekhez, és hogy az információk feldolgozását racionálisan tudják elvégezni.

A könyvek használatára megtanítva a tanulókat egész életre szóló művelődési lehetőséget biztosítunk számukra.